

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی جایگاه کمیته حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر (مورد مطالعه شهرهای ملارد، شهریار و قدس)

سعید محمدی

دکتری علوم سیاسی، گرایش جامعه‌شناسی سیاسی، آزاد تهران جنوب

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی جایگاه کمیته حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس بود. روش پژوهش از نظر هدف و ماهیت یک تحقیق کاربردی و از نظر اجرا و روش جمع‌آوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی بود. جامعه آماری این تحقیق را ۴۵۰ نفر از نخبگان سیاسی شهرهای ملارد، شهریار و قدس تشکیل داد که ۲۰۵ نفر از طریق جدول مورگان به عنوان حجم نمونه برآورد شد و در روش نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. در ابزار گردآوری از پرسشنامه محقق ساخته سامانه (پرسا) استفاده شد. برای روایی و پایایی از اعتبار صوری و محتوایی و روش آلفای کرونباخ با آلفای بالاتر از ۰/۷۰ مورد بررسی و تایید قرار گرفت. در تجزیه و تحلیل داده‌ها پس از نرمال‌ساز کردن با آزمون کولموگروف-ایسمیرنوف از طریق آزمون‌های پارامتریک (آزمون t میانگین یک جامعه) در نرم‌افزار SPSS ۲۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و نتایج نشان داد که حقوق سیاسی شهروندان و وظایف و مسئولیت‌های کمیته حقوق شهروندی (در چارچوب وظایف و مسئولیت‌های قانونی شورای اسلامی شهر را) در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس از جایگاه پایینی برخوردار بود. لذا فراهم آوردن، ساز و کارهای مناسب جهت تحقق بهتر معیارهای مذکور در شورای اسلامی شهر، ملارد، شهریار و قدس کمک شایانی به ایفای نقش هر چه بهتر این نهاد در تحقق حقوق سیاسی شهروندی شهروندان خواهد کرد.

واژگان کلیدی: حقوق سیاسی شهروندان - کمیته حقوق شهروندی - شورای شهر - شهرهای ملارد، شهریار، قدس.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

Abstract:

The purpose of the current research was to investigate the position of the citizens' political rights committee in the city councils of Mallard, Shahryar and Quds cities. The research method was descriptive-survey in terms of the purpose and nature of an applied research and in terms of implementation and data collection method. The statistical population of this research consisted of 450 people from the political elites of Mallard, Shahriar and Quds cities, of which 205 people were estimated as the sample size through Morgan's table, and simple random sampling was used in the sampling method. In the collection tool, a researcher-made questionnaire (Persa) was used. For validity and reliability, face and content validity and Cronbach's alpha method with alpha higher than 0.70 were examined and confirmed. In the data analysis, after normalization with the Kolmogorov-Ismirnov test, it was analyzed through parametric tests (test of the average of a community) in the 21spss software, and the results showed that the political rights of citizens and the duties and responsibilities of the rights committee Citizenship (within the framework of the legal duties and responsibilities of the Islamic city council) had a low status in the city councils of Mallard, Shahryar and Quds cities. Therefore, providing appropriate mechanisms to better fulfill the mentioned criteria in the Islamic Council of the city, Mallard, Shahryar and Quds city will help to play the best role of this institution in realizing the political rights of citizens.

Key words: *Citizens' political rights - Citizens' Rights Committee - City Council - Mallard, Shahriar, Quds.*

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

رشد سریع شهرنشینی و شکل گیری مقیاس های جدیدی از رشد و توسعه شهری طی دهه های اخیر، شهرها و جوامع شهری را با پیچیدگی ها و چالش های نوینی روبرو کرده است (قلی پور و همکاران، ۱۳۹۴). پیچیده تر شدن شهرها و شهرنشینی قطعاً پیچیده تر شدن حکومت و ضرورت تعامل جامعه، شهری شهروندان و اصناف و نهادهای شهری با حکومت و نگاه به آنها به عنوان مکمل و متمم و یاری رسان برای حکومت در امر تصمیم گیری را می طلبد. از سویی دیگر با رشد جمعیت شهرنشین و توسعه اجتماعی افزایش سطح مطالبات شهروندان از دولت برای ارائه خدمات نیز افزایش یافته است بدین ترتیب حکومتها وارد عرصه های، سیاسی، اقتصادی فرهنگی نوینی شدند و برای اداره امور جامعه نیازمند تصویب قوانین و مقررات متناسب با مقتضیات زمان می باشند (شاکری، فدایی، ۱۳۹۳). مدیریت شهر به عنوان یک رویکرد نوین در حل معضلات و مشکلات بوجود آمده در جامعه نقش مهمی به عنوان یک حکومت محلی در عرصه زندگی شهری ایفا می نماید (امانپور و همکاران، ۱۳۹۴). مدیریت شهری به عبارتی یک سازمان گسترده متشکل از تمام عناصر و اجزای رسمی و غیر رسمی زیربُست و مؤثر در ابعاد مختلف، اجتماعی اقتصادی و کالبدی حیات شهر با هدف، اداره هدایت کنترل و توسعه همه جانبه و پایدار شهر مربوطه است که از بخشها و نهادهای مختلفی تشکیل می شود. یکی از مهمترین ارکان این نظام شوراهای شهر است. که نهادی کاملاً مردمی محسوب شده و عهده دار بحث بررسی و تصمیم گیری درباره مسائل روزمره و امور مردم هستند. مطابق قانون اساسی و قانون مصوب شوراهای اسلامی مورخ (۱۳۷۵) وظیفه اصلی مدیریت شهری بر عهده شوراهای اسلامی، شهر که نمایندگان از طرف مردم انتخاب شده اند گذاشته شده است (نوروزی ۱۳۷۸:۳۲). بدین منظور هدف اصلی تشکیل شورای اسلامی، شهر پیشبرد سریع برنامه های توسعه شهری از طریق همکاری و مشارکت مردم است به همین خاطر در ایران شوراها به عنوان یکی از نهادهای نظارتی بر عملکرد بخش عمومی، فلسفه وجودی پیدا می کند، (پیرمودن، ۱۳۸۱:۳۸) و شوراهای اسلامی شهر به عنوان هدایت کننده اصلی فعالیت های شهری برای تحقق مدیریت واحد شهری تعریف می شوند (بهشتی، ۱۳۸۰:۴۰)

از این رو بحث و بررسی در مورد نقش و عملکرد شورای شهر در تحقق حقوق شهروندی نخست نیازمند ارائه تصویری از مفهوم و مشخصات عمده سیستم کلان مدیریت شهری و عملکرد مورد انتظار از آن است، در واقع ابتدا لازم است روشن شود که از کلیت سیستم مدیریت شهری چه عملکردهایی انتظار می رود تا بتوان در این چارچوب متناسب با اقتضات ناشی از آن جایگاه نقش و عملکردهای عناصر ذیربط از جمله شورای شهر را در تحقق حقوق سیاسی شهروندی تعیین کرد.

فرضیه ها

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- ۱- حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس از جایگاه پابینی برخوردار است.
- ۲- شوراها شهرهای ملارد، شهریار و قدس وظایف و مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی (در چارچوب وظایف و مسئولیت های قانونی شورای اسلامی شهر را) در حد پابینی رعایت می کنند.

ادبیات تحقیق

شهر

شهر به عنوان محل ظهور اجتماع محل ظهور مدنیت و محل ظهور شهروندی است که جامعه با آن رودررو گردیده است. شهر امروزی را می توان مکانی جهت تولید شهروند قلمداد نمود در این بین حقوق شهری برای تسهیل در این امور و تعریف تقویت و حمایت از روابط و تعاملات کنشگران و نهادهای شهری بیش از نیم قرن است که پای به عرصه وجود نهاده و مبنایی برای ظهور شهروند و حقوق شهروندی قلمداد شده است. شهرها به عنوان مراکز سکونتی دارای کالبد و کارکردهای متفاوتی هستند شکل گیری عناصر کالبدی در شهرها و ایفای نقش های متعددی نیز به وسیله بازیگران عرصه سیاسی و اجتماعی رقم می خورد شکل بندی و نقش دادن به بازیگران متفاوت عرصه شهری از جمله دولت مردم نهادهای مدنی و قانون گذار و مانند آن باعث شده است تا وظایف و تکالیف متقابل و دوسویه بین شهروندان و اداره کنندگان امور در سطوح ملی و محلی پدید آید. اداره امور شهر و رسیدگی به خواستهها و انتظارات شهروندان نیازمند وجود بسترها و زمینه هایی است که بتوان در پرتو آن به چنین خواستههایی پاسخ معقول و منطقی داد، شهر، شهروند و مدیریت شهری به عنوان مفاهیمی هستند که ارتباط بسیار تنگاتنگ و نزدیکی با یکدیگر دارند چرا که شهر فضای سکونت با کارکرد و ویژگی خاص خود را تداعی می کند. شهروندان به عنوان ساکنان این فضا تلقی می شوند و مدیریت شهری مسئول تعامل و ارتباط متقابل بین این دو می باشد لذا می توان گفت فضایی به عنوان شهر وجود دارد که شهروندان با دارا بودن حقوق و وظایف و مسئولیتها از حق شهروندی برخوردار هستند و مدیریت شهری نیز ضمن تلاش برای پاسخ به این نیازها، انتظاراتی را نیز از شهروندان برای مشارکت در اداره امور شهر دارد (اخباری و همکاران، ۱۳۹۳).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مبانی حقوق شهروندی

حقوق شهروندی را می توان مجموعه ای از حقوق دانست که قانون گذار در هر یک از زمینه های زندگی فردی و اجتماعی هر شهروند به عنوان عضوی از جامعه برای او به رسمیت شناخته است. این حقوق به عناوین مختلف در بعضی از اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سایر قوانین عادی مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است (تقی اوغلی، ۱۳۸۷: ۴).

یک شهروند یک عضو رسمی یک شهر، ایالت یا کشور است. این دیدگاه، حقوق و مسئولیت هایی را به شهروند یادآور می شود که در قانون پیش بینی و تدوین شده است. از نظر حقوقی، جامعه نیازمند وجود مقرراتی است که روابط تجاری، اموال، مالکیت، شهرسازی، سیاسی حتی مسائل خانوادگی را در نظر گرفته و سامان دهد. از این رو از دید شهری موضوع حقوق شهروندی، روابط مردم شهر، حقوق و تکالیف آنان در برابر یکدیگر و اصول و هدفها و وظایف روش انجام آن است. همچنین نحوه اداره امور شهر و کیفیت نظارت بر رشد هماهنگ شهر است که می توان به عنوان مهم ترین اصولی بدانیم که منشعب از حقوق اساسی کشور است (آقا میری و پروین، ۱۴۰۱).

به اعتقاد برخی برای اینکه شهروندی دارای مفهوم و جوهره واقعی باشد شهروندان باید بر مبنای معیارهای عینی و شفاف مورد قضاوت قرار گیرند لذا شهروندی در ابتدا خود، یک حق است و در ادامه زاینده حقوق متعدد دیگری برای شهروند است. از این رو شهروندی توانایی افراد را برای قضاوت در مورد زندگی خودشان تصدیق می کند و زندگی آن ها از پیش به وسیله نژاد، مذهب، طبقه، جنسیت و یا صرفاً از روی یکی از هویتشان تعیین نمی شود. به این ترتیب حق شهروندی محمل بسیار مناسبی برای ارضاء انگیزه سیاسی انسان یعنی آنچه هگل از آن نیاز به رسمیت شناخته شدن نام می برد، است. موقعیت شهروند به یک حس عضویت داشتن در یک جامعه گسترده دلالت دارد. این موقعیت، کمکی را که یک فرد خاص به آن جامعه می کند، می پذیرد و به او استقلال می دهد. این استقلال در مجموعه ای از حقوق انعکاس پیدا می کند که هرچند از نظر محتوی در زمان ها و مکان های مختلف متفاوت اند، اما همیشه بر پذیرش کارگزاری فاعلیت سیاسی دارندگان آن حقوق دخالت دارند (تقی اوغلی، ۱۳۸۷: ۵).

بنابراین ویژگی کلیدی کلمه شهروندی که آن ها از تابعیت صرف متمایز می کند وجود یک اخلاق مشارکت است. به این لحاظ از آنجا که شهروندی در مورد روابط انسانی یک تعریف ساده و ایستا را که برای همه ی جوامع در همه ی زمانها بکار رود بر نمی تابد. از این رو یکی از سؤالات ضروری که هنگام تلاش برای درک شهروندی و به تبع آن حقوق شهروندی مطرح می شود، این است که چه ترتیبات اجتماعی و سیاسی بستر اعمال شهروندی و حقوق شهروندی را تشکیل می دهند. بنابراین می توان گفت که شهروندی موقعیتی است که فرد با برخورداری از آن می تواند در یک جامعه سیاسی و اخلاقی شده، زندگی خود را بر اساس وابستگی های متقابل و بر اساس موازین و تعادل حقوق و مسئولیت های اجتماعی ساماندهی کند (آقا میری و پروین، ۱۴۰۱).

مصادیق حقوق شهروندی

تبیین مصادیق حقوق شهروندی بسیار دشوار می باشد زیرا می توان گفت عدالت نیز مفهومی نسبی است پس نمی توان میان انسان ها به پایگاه مستحکمی در رابطه با حقوق شهروندی مساوی دست یافت و یا گفت مصادیق حقوق شهروندی در رابطه با کل جامعه چه می باشد؟ حتی در یک کشور افرادی و قومیت های زندگی می کنند که برداشت متفاوتی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

از حقوق شهروندی دارند. پس برای گریز از جانبداری و رعایت عدم تعصبات به برخی از مصادیق حقوق شهروندی اشاره می‌کنیم.

همان طور که گفته شد بخشنامه ۱۳۸۳ اولین قانونی است که در رابطه با حقوق شهروندی به تصویب رسیده است. از موارد مهمی که در این بخشنامه آمده است می‌توان:

۱. رعایت قوانین در خصوص کشف و تعقیب جرائم و اجرای تحقیقات و صدور قرارهای تأمین و بازداشت موقت.
۲. اجتناب از اعمال هرگونه سلب حق شخصی و سوء استفاده از قدرت یا اعمال هرگونه خشونت یا بازداشت‌های اضافی بدون ضرورت.
۳. فرصت استفاده از وکیل و کارشناس برای متهمان.
۴. رعایت اخلاق و موازین اسلامی در مورد اشخاص در مظان اتهام و مرتکبان جرائم.
۵. در جریان قرار گرفتن خانواده دستگیرشدگان.
۶. اجتناب از ایدای افراد نظیر بستن چشم و سایر اعضا.
۷. تحقیر و استخفاف به آنان در جریان دستگیری و بازجویی.
۸. منع از بردن متهمان به اماکن نامعلوم.
۹. عدم تعرض نسبت به اسناد و مدارک و اشیایی که ارتباطی به جرم نداشته یا به متهم تعلق ندارد.
۱۰. ممنوعیت افشای مضمون نامه‌ها و نوشته‌ها و عکس‌های فامیلی و فیلم‌های خانوادگی و پرهیز از هرگونه شکنجه متهم به منظور اخذ اقرار.
۱۱. احتراز از کنجکاوای در اسرار شخصی و خانوادگی و سؤال از گناهان گذشته افراد و اجتناب از دخل و تصرف ناروا در اموال و اشیای ضبطی و توفیقی متهمان را نام برد.

پس از این بخشنامه بود که مجلس شورای اسلامی، در تاریخ ۱۳۸۳/۱/۱۵، بخشنامه مذکور را عیناً به عنوان قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی تصویب کرد (امامی و استوار سنگری، ۱۳۹۱: ۱۱۰).

یکی از اساتید تبیین بسیار زیبایی از آزادی‌های عمومی کرده است که می‌توان در اینجا به صورت جلوه کلی از حقوق شهروندی، این موارد را نام برد:

۱. **آزادی عملکرد فردی شامل:** حق حیات و آزادی تن، امنیت، آزادی و مصونیت مسکن، تعرض ناپذیری مکاتبات، آزادی رفت و آمد.
۲. **آزادی اندیشه شامل:** آزادی عقیده و آیین، آزادی بیان، آزادی آموزش و پرورش، آزادی اختیار و اطلاعات، آزادی نمایش.
۳. **آزادی گردهمایی شامل:** آزادی تجمعات موقتی، آزادی سازمان پیوندی.
۴. **آزادی‌های اقتصادی و اجتماعی شامل:** مالکیت، آزادی بازرگانی و صنعتی، آزادی کار، آزادی سندیکایی (قاضی، ۱۴۰۰: ۱۴۴).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ابعاد حقوق شهروندی

شهروندی مجموعه ای از حقوق و وظایف است که دست یابی هر فرد به منابع اجتماعی و اقتصادی را تعیین می‌کند. تی. اچ. مارشال شهروندی را به سه عنصر: مدنی، سیاسی و اجتماعی تحلیل می‌کند. که از جمله حقوقی است که شهروند در رابطه با دولت دارد (محسنی، ۱۳۸۹). شهروندی موقعیت اعطا شده به اعضای کامل اجتماع است (شیخانی، ۱۳۸۲: ۶۵). بعد سیاسی حقوقی است که برای مشارکت فعالانه در فرآیندهای آزاد حکومت ضروری است و مواردی همچون حق رأی و امکان تصدی مسئولیت در سطح حکومت آزادی گردهمایی و تشکیل انجمن، آزادی دسترسی به اطلاعات و امکان فعالیت های سیاسی را در بر می‌گیرد (گلدوزیان، ۱۳۸۵: ۶۸).

حقوق شهری حقوق شهری مجموعه، قوانین قواعد و مقرراتی است که روابط متقابل شهروندان و ادارات شهر را در امر محلی و شهری تنظیم نموده و حقوق تکالیف ناظر بر شوراها شهرداری ها و سایر نهادهای شهری را تبیین می نماید (لطفی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۰۶).

شهروند مرکب از دو کلمه‌ی شهر به معنای جامعه‌ی انسانی و وند به معنای وابسته به این جامعه (علیدوستی، ۱۳۸۸: ۴۹). و از واژه لاتین سیویتاس^۱ مشتق شده است (بیرانوند و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۷). واژه حقوق نیز از حیث جامعه‌شناسی معنایی اخلاقی و سپس حقوقی به خود گرفته و به معنای درستی صراحت و صداقت در روابط اجتماعی و فردی تعریف شده است (نجاتی حسینی، ۱۳۸۰). در دانشنامه‌ی، سیاسی شهروند فردی است در رابطه با یک دولت که از سوئی برخوردار از حقوق سیاسی و مدنی است و از سوی دیگر در برابر دولت تکالیف هایی بر عهده دارد (لطفی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۵). شهروند فردی است که در ساختار، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه حضور دارد و در تصمیم سازی تصمیم گیری و شکل دهی به آن به صورت مستقیم یا غیر مستقیم در سایه‌ی هم زیستی تعامل داوطلبانه و تلاش همگام در نیل به سعادت دنیوی و اخروی مؤثر است (احمدزاده، ۱۳۸۴: ۹۶). یا به افرادی اطلاق میشود که تابعیت کشوری را دارند و به تبع این وابستگی از حقوق و مزایایی برخوردار می‌شوند که در قانون اساسی و دیگر قوانین عادی در آن کشور به تصویب رسیده است. متعاقب مفهوم شهروند، مفهوم شهروندی مطرح می‌گردد. مفهوم شهروندی منزلتی اجتماعی در نگرش به جامعه‌ی مدنی تلقی میشود که به آن امکان برخورداری از حقوق و قدرت فراهم می‌شود (محسنی، ۱۳۸۹: ۱۱۸). در نظریه‌ی سیاسی و حقوقی، شهروند به مجموعه‌ی از حقوق و وظایف اعضای یک دولت - ملت یا شهر اطلاق می‌شود (مارشال^۲، ۱۹۹۸: ۶۱). از آنجایی که شهروندی درباره‌ی روابط انسانی است نمی‌توان تعریفی ساده و ایستا را که برای همه‌ی جوامع و زمان‌ها به کار می‌رود برای آن ارائه کرد (فالکس، ۱۳۸۱: ۱۷). هسته مشترک نظریه‌ها و تعاریف، شهروندی: نوعی پایگاه و نقش اجتماعی مدرن برای تمام اعضای جامعه مجموعه‌ی به هم پیوسته‌ی از وظایف، حقوق، تکالیف و مسئولیت‌ها و تعهدات اجتماعی، سیاسی، حقوقی، اقتصادی و فرهنگی همگانی برابر و یکسان احساس تعلق و عضویت اجتماعی مدرن برای مشارکت جدی و فعالانه در جامعه و حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی برخورداری عادلانه و منصفانه‌ی همه‌ی اعضای جامعه از مزایا و امتیازات، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی و فرهنگی فارغ از تعلق، طبقاتی نژادی، مذهبی و قومی این نکته شایان ذکر است که تحقق مفهوم و شکل گیری ایده‌ی شهروندی نیازمند وجود بستری مناسب و زمینه ساز است که از آن به عنوان جامعه‌ی مدنی یاد می‌شود جامعه‌ی مدنی به مجموعه‌ی از نهادها مؤسسات، انجمن‌ها، تشکل‌های خصوصی و مدنی (غیر

1. Civitas

2. Marshal

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

خصوصی) اطلاق می شود که فارغ از دخالت قدرت، سیاسی، حوزه ی حقوق مدنی افراد و گروه ها را در بر می گیرد در چنین فضا و بستری است که شهروندی زمینه ی بروز و ظهور پیدا می کند(بشیریه، ۱۳۸۱: ۳۳۰).

مدیریت شهری

مدیریت هنر انجام دادن کارها به وسیله دیگران است (لطیفی، ۱۳۸۷). براساس این تعریف "مدیریت شهری به معنای هدف گذاری برنامه ریزی و اجرای طرحهای مبتنی بر رفع مشکلات شهری و در جهت خدمات رسانی به شهروندان زیر نظر ارگان های مسئول مانند شورای شهر و شهرداری ها است" (چیما^۳ و همکاران، ۱۹۹۳: ۱). مدیریت شهری عبارت است از سازماندهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهر با توجه به اینکه شهر دارای نظامی باز است مدیریت شهری چیزی بیش از حیطه کالبدی شهر را در بر می گیرد. مدیریت شهری عبارت است از یک سازمان گسترده متشکل از عناصر و اجزای رسمی و غیر رسمی مؤثر و ذی ربط در ابعاد مختلف، اجتماعی اقتصادی و کالبدی حیات شهری با هدف، اداره کنترل و هدایت و توسعه همه جانبه و پایدار شهر(بورک پور، ۱۳۸۱: ۲۷).

مفهوم شورا

در فرهنگ عمید شورا به معنای، مشورت کنکاش و شور کردن به معنای مشورت کردن و کنکاش کردن آمده است (عمید، ۱۳۸۳: ۸۰۸). شورا معادل فارسی کلمه ی *Council* می باشد منظور ما از شورا عبارت است از مجموعه ای از نمایندگان منتخب مردم که با برخورداری از اختیارات اجرایی رسمی به اداره بخشی از امور حوزه انتخابیه خود می - پردازند (ایرانی، ۱۳۷۶: ۱۵۱).

پس در تعریف مفهوم شورا سه ویژگی مدنظر است که عبارت است از: ۱- انتخاب توسط مردم، ۲- داشتن اختیارات اجرایی ۳ - مبتنی بودن بر محل زندگی افراد با چنین خصایصی شوراهای منتخب محلی در قالب شورای شهر، بخش روستا و شهرک به اداره برخی از امور عمومی و اجتماعی حوزه خود چون تصویب بودجه شهرداری انتخاب و عزل شهردار و دهیار، نظارت مالی و کاری بر ادارات دولتی و هدایت و سازماندهی امور مالی مبادرت کنند (چوپانی یزدلی، ۱۳۸۲: ۳۳).

برخی از تعاریف صاحب نظران در ارتباط با شورا بیان گردیده است:

شری ارنشتاین: به ساده ترین شکل شوراها را در نظام مدیریت شهری قدرت شهروندی تعریف می کند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۷۴).

کانینگهام: شورا را فرآیندی می داند که در آن مشارکت مردمی را انگاشتی سیاسی دانسته اند و آن را درگیری همه افراد گروه ها، سازمانها و جوامع در یک فرآیند برنامه ریزی تعریف کردهاند؛ به گونه ای که اثر پذیری از برآیندهای آن فرآیند را داشته باشند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۷۴).

اسدیان و همکاران: تجمع افرادی که برای بحث و بررسی و تبادل نظر و همچنین مصلحت اندیش و ارائه نظر تشکیل جلسه دهند(اسدیان و همکاران، ۱۳۹۲).

3. Cheema

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

خادم الحسینی، بقاء: شورا اصطلاحی است اسلامی که ریشه در آموزه های قرآنی و سنت نبوی دارد و دوبار در قرآن مجید به عنوان عملی شایسته یاد شده است. اهمیت شورا تا آنجاست که نام چهل و دومین سوره قرآن مجید شوری است (خادم الحسینی، بقاء، ۱۳۹۴).

رجبی: شورای شهر عبارت است از جایگاهی است که فعالین آن با رأی مردم انتخاب می شوند و برای اصلاح شهر و بهبود امور شهری از قبیل امور فرهنگی معماری و تفریحی فعالیت می کنند (رجبی، ۱۳۹۲).

علیخانی: شوراها یکی از مناسبترین و بهترین بسترهای لازم برای مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود و اداره جامعه و همچنین نهادینه کردن پاسخگویی و مردم سالاری هستند (علیخانی، ۱۳۸۴: ۵۸).

شورا در اغلب جوامع دموکراتیک این حق را برای شهروندان خود قائلند که آگاه شوند مورد مشورت قرار گیرند و در شرایطی که برای آنان فراهم شده است عقاید خود را درباره موضوعاتی که زندگی آنها را تحت تأثیر خود قرار میدهد بیان کنند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۵۶).

شورای اسلامی شهر

طبق قانون اساسی و قانون شورای اسلامی نقش اصلی در حکمرانی شهری بر عهده شورای اسلامی شهر است که نمایندگان از طرف مردم انتخاب شده اند (شاکری و فدایی، ۱۳۹۳). تعیین شهردار وظیفه شورا است. همه برنامه ها و تصمیم های شهرداری باید با هماهنگی و نظارت شوراها انجام پذیرد. طبق قانون شوراهای اسلامی، شورای شهر به منظور پیشبرد برنامه های اجتماعی اقتصادی، عمرانی، بهداشتی فرهنگی آموزشی و دیگر امور رفاهی با همکاری مردم و نظارت بر امور شهر تشکیل می شود. مدت فعالیت اعضای شورا چهار سال است و تعداد اعضا بر حسب جمعیت شهر متغیر می باشد (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۹). شوراهای شهر مدافع برقراری اعتدال در شرایط زیست شهری هستند. آنان برگزیده اقشار مختلف شهر هستند که باید بر نیکبختی مردم رفع نیازمندی های آنان و گسترش زمینه های رشد و تعالی شهر بیندیشند (شیعه، ۱۳۸۳: ۴۷).

جایگاه شوراهای اسلامی

به موجب اصل ششم قانون اساسی در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود که یکی از راه های آن انتخاب اعضای شوراها در کنار انتخاب رئیس جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و نظایر این ها یا از راه همه پرسی است. همچنین بر اساس اصل هفتم قانون اساسی طبق دستور قرآن کریم: "و امرهم شوری بینهم" و "شاورهم فی الامر" شوراهای مجلس شورای اسلامی، شورای استان، شهرستان، شهر، محل، بخش، روستا و نظایر این ها از ارکان تصمیم گیری و اداره امور کشورند... بنابراین با توجه به این اصول شوراها از ارکان تصمیم گیری و اداره امور کشور محسوب می شوند. با در نظر گرفتن فلسفه ایجاد شوراها مبنی بر نقش مردم در تصمیم گیری و اداره امور محل خود و اداره امور هر محل توسط اهالی همان محل، شوراهای اسلامی نوعی پارلمان محسوب می شوند (امامی و استوار سنگری، ۱۳۹۱: ۱۰۸). با توجه به اصل مذکور در قانون اساسی که شوراها را در کنار مجلس شورای اسلامی از ارکان تصمیم گیری دانسته است، این نهادها نیز هرچند به صراحت جزئی از قوه مقننه محسوب نشده اند، با توجه به ماهیت کارکردشان که تصمیم گیری است، جزئی از قوه قانون گذاری کشور هستند. باید گفت همانطور که مجلس شورای اسلامی در سطح کل کشور به قانون گذاری و نظارت می پردازد، شوراهای نیز در حوزه محلی به نوعی قانون گذاری و نظارت مبادرت می

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

کنند. البته منظور از قانون گذاری تصویب قواعد عامل الشمولی است که نباید مخالف قوانین مجلس باشد و در مرتبه‌ای پایین‌تر از قوانین مصوب مجلس است (ربانی، ۱۳۹۹: ۲۱۰).

در این مورد می‌توان به اصل دوازدهم قانون اساسی نیز استناد کرد. به موجب بخشی از این اصل ... در هر منطقه ای که پیروان هر یک از مذاهب دیگر اسلامی اکثریت داشته باشند، مقررات محلی در حدود اختیارات شوراها بر طبق آن مذهب خواهد بود... لذا حق مقررات گذاری محلی در این اصل به صورت تلویحی برای شوراها به رسمیت شناخته شده است. بنابراین با توجه به این موارد می‌توان شوراها را با توجه به ماهیتشان جزئی از قوه مقننه کشور هر چند در سطح ملی محسوب کرد. هر چند قانون گذار عادی در قانون مربوط به شوراها، مجلس شورای اسلامی، مجلس شورای اسلامی را مافوق شورای عالی استان ها تلقی کرده است و شورای عالی استان ها را در مقابل مجلس شورای اسلامی مسئول دانسته است، ولی همین امر نیز بیانگر این است که از نظر قانون گذار، شورای عالی استان ها که در رأس سلسله مراتب شوراها، اسلامی کشور است، زیرمجموعه مجلس شورای اسلامی به عنوان نهاد اعمال کننده قوه مقننه است، همان گونه که دیوان محاسبات کشور نیز زیرمجموعه مجلس و جزئی از قوه مقننه محسوب می‌شود. از همین رو قانون گذار، شورای عالی استان ها را مکلف به ارسال مصوبات خود به مجلس شورای اسلامی به عنوان شورای مافوق کرده است (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۳-۴۴).

حقوق شهروندی و شورای شهر

زندگی در جوامع شهری امروزه به دلیل گسترده‌گی شهرها در ابعاد سرزمینی و نیز تنوع ایجاد شده در حوزه خدمات شهری موجب شده تا مدیران شهری به دنبال نوعی قدرت تصمیم گیری برای اداره بهتر و پاسخ گویی مؤثرتر به نیازهای متنوع و گسترده شهروندان باشند تجربه اجرایی ملل مختلف در این زمینه حاکی از موفقیت مدیران شهری است که در تصمیم گیری های خود از استقلال نسبی در چارچوب مقررات ملی برخوردار بوده اند. از این منظر شهروندان بودن به مفهوم حقوقی متقابل میان ساکنان شهر و مدیریت شهری است که در برخی از کشورها از آن تحت عنوان دولت محلی و در بعضی دیگر شورای محلی یاد می‌شود. با توجه به ماهیت انتخابی مقامات دولت های محلی که به طور مستقیم از سوی مردم انتخاب می‌شوند، با نظارت نمایندگان مردم بر عملکرد مدیران اجرایی شهر شهرداران و مدیران تابعه (آنها در قالب شوراها شهر زمینه مداخله و مشارکت مردم در امور رفاهی، عمرانی زیست محیطی، خدماتی و فرهنگی و تفریحی بیش از پیش فراهم خواهد شد. حاکمیت نیز می‌تواند از آثار مثبت این مشارکت در حوزه های سیاسی استفاده کند (نوروزی، ۱۳۹۵: ۲۴ و ۲۶).

جنبه های مدنی حقوق شهروندی در وظایف شوراها

با توجه به اینکه نظام شورایی و نظارت شوراها در اداره امور محلی، در حفظ و تقویت حقوق شهروندان در حوزه های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی اثرگذار بوده و نقش بسزایی را در تقویت حقوق شهری ایفا می‌نماید. لذا می‌توان وظایف شوراها را چنین بیان نمود: حق برخورداری از محیط زیست سالم شهری، حقوق سلامت شهروندان، حقوق امنیت فردی و اجتماعی، حقوق ایمنی و محافظت ساکنان شهر از بلایای طبیعی و حوادث غیرمترقبه، حقوق مصرف کنندگان و تولیدکنندگان، حق اصناف و حرف و مشاغل، حق عضویت و مشارکت در انواع زندگی انجمنی و... (آقامیری و پروین، ۱۴۰۱).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شوراهای اسلامی یکی از دستاوردهای مهم انقلاب اسلامی است که اعضای آن مستقیماً از طرف مردم برای نظارت بر امور محلی انتخاب می‌گردند. از آنجایی که این اعضا، نمایندگان اهالی محل می‌باشند به مشکلات و نارسایی‌های موجود در محل، آگاهی کامل داشته و درصدد رفع آن مشکلات برمی‌آیند. هدف از تشکیل شوراهای اسلامی، تشویق کردن مردم به مشارکت در اداره امور محلی است و اکنون شوراهای به عنوان نهادهای تصمیم‌گیرنده و نظارت‌کننده بر امورات محلی و در توسعه حقوق شهری و شهروندی نقش بسزایی را ایفا می‌نمایند (نجفی، ۱۳۹۴: ۴۱).

در ایران به تبعیت از اصول و قوانین اسلامی، واگذار نمودن امور و مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش در اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پیش‌بینی گردیده است و جهت انجام این امور، تشکیل شوراهای اسلامی ضروری به نظر می‌رسید. در حال حاضر شوراهای اسلامی از مظاهر دموکراسی و مردمسالاری دینی محسوب می‌گردند. هدف از تشکیل شوراهای اسلامی، تشویق کردن مردم به مشارکت در اداره امور محلی است. اکنون شوراهای اسلامی به عنوان نهادهای تصمیم‌گیرنده و نظارت‌کننده در امورات محلی نقش بسزایی را ایفا می‌نمایند. حقوق شهروندی یکی از مقولاتی است که هر شخصی شایسته و استحقاق‌دارا شدن آن را دارد و رعایت این حقوق در شورای حل اختلاف به‌عنوان یک نهاد احقاق حق و برقراری عدالت لازم و ضروری است. شوراهای حل اختلاف علیرغم اینکه محاسنی دارد ولی نسبت به سیستم‌های دادرسی عادی در مقررات نهاد فوق نواقص یا ابهاماتی وجود دارد که اجرای آنها ممکن است حقوق قضایی افراد را یا به عبارتی حقوق قضایی شهروندی را به خطر اندازد که انتظار آن می‌رود روزی این نواقص برطرف شود و شبیه حقوق شهروندی مطرح نگردد (کریمیان پور، ۱۳۸۹: ۱۰۴).

ضمانت اجرای حقوق شهروندی در تشکیلات شورای اسلامی

اصل ۱۰۰ قانون اساسی هدف از تأسیس شوراهای محلی را پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی ذکر کرده است. منظور از اصل ۱۰۰ قانون اساسی این است که با انتقال قدرت تصمیم‌گیری در امور محلی، از طرف حکومت مرکزی به شوراهای اسلامی می‌توان مردم را تشویق به مشارکت و اتخاذ تصمیم برای حل مشکلات محلی نمود. با بررسی این اصل مشخص می‌شود که هدف از تشکیلات شوراهای اسلامی پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... است و برای اینکه یک قشر خاصی تمامی قدرت محلی را در دست نگیرد، اصل ۱۰۱ قانون اساسی، شورای عالی استان‌ها را به‌عنوان مرجع کنترل‌کننده و بازدارنده معرفی کرده است. بنابراین لازم است که مصوبات شورای شهر برای مردم همان محل دارای ضمانت اجرا باشد و مردم همان محل موظفند این مصوبات را رعایت نمایند (آقا میری و پروین، ۱۴۰۱).

نقش شوراهای در اقتصاد شهری و تأکید آن بر اقتصاد ملی دوطرف است. شوراهای در چارچوب اقتصاد ملی اقدام به فعالیت و تصمیم‌گیری خواهند نمود. اختیارات شوراهای در جهت‌دهی به اقتصاد شهری بسیار مهم و مؤثر می‌باشد. شوراهای با اختیار وضع عوارض محلی می‌توانند توازن لازم را در اقتصاد شهری ایجاد نمایند. عوارض محلی در صورتی که متناسب و مطابق با سیاست‌های اقتصادی صحیح، تصویب و اخذ گردد، نقش برجسته‌ای در تعدیل نقدینگی و کاهش تورم خواهد داشت. بالعکس وضع غیرعلمی عوارض، آثار سوء تورمی به بار خواهد آورد. بحرانی که شوراهای با آن مواجه می‌باشند، آن است که به دلیل خودکفایی شهرداری‌ها، وضع عوارض محلی صرفاً به‌عنوان وسیله‌ای برای جبران کمبودهای مالی شهرداری تبدیل شده است. در بعد دیگر نحوه هزینه و مصرف درآمدهای شهرداری نیز حائز اهمیت است. در صورتی که شوراهای بودجه شهرداری را به سمتی هدایت نمایند که شهرداری منابع خود را طی روال منطقی مصرف کند، بازدهی منابع سطح کشور را بالا

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

می‌برند. وظایف اقتصادی شوراها که بر عملکرد شهرداری و اقتصادی شهر تأثیر می‌گذارد، تصویب نرخ خدمات ارائه شده توسط شهرداری و سازمان‌های وابسته به آن است که مردم محل ملزم به رعایت آن هستند. شوراها با تصویب بهای خدمات، ضمن حمایت از اقدامات خدماتی شهرداری، با ایجاد منابع پایدار و مستمر، به تداوم این خدمات کمک نموده و نهایتاً موجب رونق اقتصادی شهر می‌شوند (ایران منس و عمرانی، ۱۳۹۵: ۴۳).

ضمانت اجرای حقوق شهروندی بر اساس وظایف شوراها

در اصل ۱۰۳ قانون اساسی، لزوم رعایت مصوبات شوراها به‌وسیله بخشداران، فرمانداران، استانداران و سایر مقامات کشوری پیش‌بینی شده و ضمانت اجرای آن اعلام به مقامات بالاتر است. در قوانین و مقررات مربوط به شوراها، موقعیت شوراها نسبت به ارگان‌ها و نهادهای دولتی دچار دگرگونی شده و به مرجع پیشنهاددهنده و همکار تبدیل شده است (آقا میری و پروین، ۱۴۰۱).

باید گفت کارکرد اصلی و مهم و اولیه شوراها، نظارت می‌باشد و مطابق مفهومی که قانون اساسی اراده کرده است، نهادی در امور محلی از نظارت شورا مستثنی نیست. هرچند بایستی اشاره کرد که این نظارت واجد ضعف و شدت می‌باشد که مهم‌ترین و تأثیرگذارترین آن‌ها بحث نظارت بر شهرداری می‌باشد. شهرداری به عنوان رکن اجرایی نهاد محلی شوراها، از طرق مختلف، تحت نظارت عالی‌ه شورای اسلامی قرار دارد. یکی از صلاحیت‌های مهم شوراها، اسلامی شهر در ارتباط با شهرداری، انتخاب شهردار برای مدت ۴ سال است. قانون شوراها، اسلامی، اعضای شورای اسلامی شهر را مکلف و متعهد نموده بلافاصله پس از رسمیت یافتن، نسبت به انتخاب شهردار واجد شرایط اقدام نماید. شهردار منتخب شوراها، اسلامی نیز تا زمانی که مورد وثوق و تأیید اعضای شوراها، اسلامی شهر باشد به عنوان شهردار به ادامه فعالیت می‌پردازد. در غیر این صورت یعنی تخطی و انحراف از صلاحیت‌های تعیین شده و به عبارت بهتر از برنامه‌های مشخص که اعضای شوراها، اسلامی شهر به شهردار رای داده اند، وی از کار برکنار می‌شود (مظهری، ۱۳۹۵: ۶۸).

ضمانت اجرای اجتماعی که در واقع یکی از انواع ضمانت اجرای غیرحقوقی می‌باشد به نوبه خود یکی از ابزارهای مهم نظارتی شورای شهر محسوب می‌شود. چراکه در این زمینه شورا با پشتوانه آرا و مشارکت‌های مردم و تحت نظارت آن‌ها برای اجرای مصوبات خود نظارت می‌کند. تأثیر روانی که نظارت مردم و اجتماع بر عملکرد نهادهای اجرایی می‌گذارد. در برخی از موارد زمینه‌ساز آن و حتی در بسیاری از مواقع بسیار مؤثرتر از ضمانت اجراها می‌گردد. چراکه نظارت‌های اجتماعی در بطن خود آثار روانی و تبعات اجتماعی در بر خواهند داشت و به‌نوعی وقتی مردم یک محل مشاهده کنند که شهرداری در اجرای مصوبات شورا و رسیدگی به امور عادی زندگی آن‌ها غفلت می‌کند یا ایراداتی در کار شهرداری مشاهده کنند، موجی از افکار عمومی و انتظار مردمی به عنوان پشتوانه تصمیمات شورا بر مجریان اعمال فشار می‌کند. تصمیمات شورای شهر از لحاظشان و منزلت یک نوع قاعده حقوقی محسوب می‌شوند که برای اجرای آن و عدم تخطی از آن ضمانت‌های اجرایی در نظر گرفته شده است. این ضمانت اجراها به فراخور موقعیت و زمان مصلحت‌مورد استفاده قرار می‌گیرند. شورای شهر نیز در به‌کارگیری این تصمیمات باید بر طبق ضوابط پیش‌بینی شده در قوانین و مقررات آنها را اجرا کند (آقا میری و پروین، ۱۴۰۱).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شهرهای مورد مطالعه

شهرستان ملارد:

شهرستان ملارد با مساحت ۹۳۰ کیلومترمربع و جمعیتی بالغ بر ۴۰۰ هزار نفر یکی از شانزده شهرستان استان تهران است. دارای دو بخش مرکزی و صفادشت می باشد که در غرب استان تهران واقع شده است. شهرستان ملارد از غرب و شمال با استان البرز، از جنوب با استان مرکزی و از شرق با شهرستان شهریار مرز مشترک دارد. فاصله شهرستان ملارد تا مرکز استان ۵۰ کیلومتر است. تا سال ۱۳۸۸ شهرستان ملارد در تقسیمات کشوری یکی از بخشهای شهرستان شهریار محسوب میشد تا اینکه براساس مصوبه شماره ۱۹۰۹۴/ت/۴۱۸۳۶ مورخ ۱۳۸۸/۰۲/۰۱ هیئت محترم دولت و ابلاغیه شماره ۶۱۱/۱۷۶۹۴۹ مورخ ۱۳۸۸/۰۹/۰۸ استانداری تهران، با انتزاع از شهرستان شهریار به شهرستانی مستقل ارتقاء یافت. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و صفادشت، دو شهر به نامهای ملارد و صفادشت، چهار دهستان به نامهای ملارد شمالی، ملارد جنوبی، بی‌بی سکینه و اختراآباد و ۹۱ آبادی و ۵۹ روستای دارای سکنه است. بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان ملارد ۳۷۷۲۹۲ نفر اعلام گردیده است.

اقوام تشکیل دهنده این شهرستان: موقعیت منطقه ای و مهاجر پذیری شهرستان ملارد، بافت جمعیتی منطقه مذکور را بسیار متنوع و متکثر ساخته است که با عنایت به حضور اقوام و طوایف گوناگون از ۱۶ استان کشور، چنین امری طبیعی به نظر می رسد.

جمعیت واجدین شرایط رای دهنده این شهرستان: قریب به ۲۴۰ هزار نفر در این شهرستان واجد شرایط رأی دادن هستند که این میزان، ظرفیتی عظیم در برگزاری انتخاباتی باشکوه در این شهرستان محسوب می شود.

شهرستان شهریار

شهرستان شهریار از جمله شهرستان های ۱۶ گانه استان تهران با ۷ شهر و یک بخش و وسعتی معادل ۳۳۰ کیلومتر مربع است که از غرب و شمال به شهرستان های کرج و ملارد و از شرق به شهرستان های تهران، قدس و اسلامشهر و از جنوب به شهرستان های رباط کریم و بهارستان محدود می گردد. شهرستان شهریار اکنون متشکل از ۲ بخش، ۷ شهر، ۶ دهستان، و حدود ۵۰ روستا و شهرک مسکونی است. این شهرستان به عنوان یکی از سرریزهای جمعیتی شهر تهران عمل می کند و با معضل مهاجرت بی‌رویه و رشد بالای جمعیت روبروست. رشد ۸ درصدی جمعیت این شهرستان به عنوان یک معضل اجتماعی مطرح است. طی سالهای ۷۵-۱۳۶۵ خورشیدی حدود ۳۰۰ هزار نفر مهاجر به شهرستان شهریار وارد شده‌اند و از این رو بافت جمعیتی این شهرستان دستخوش تغییرات فراوان شده است. جمعیت بومی شهریار ترک هستند ولی به دلیل مهاجرت پذیری اقوام آذری، گُرد، لُر و گیلگی با درصد بالایی در این شهرستان ساکن هستند. این شهرستان با جمعیتی بالغ بر ۷۴۴،۲۱۰ نفر دوازدهمین شهرستان پرجمعیت ایران محسوب می‌شود. از این جمعیت بیش از ۵۰۰ هزار نفر در انتخابات اخیر شورای اسلامی واجد شرایط بوده اند.

شهرستان قدس

مرکزیت شهرستان قدس، در ابتدا روستایی با نام قلعه حسن خان از بخش کن بود که در اوایل انقلاب با نام شهرک حسن خان به شهرستان شهریار سپرده شد. نام آن به شهرک قدس تغییر پیدا کرد و بعدها با اضافه شدن چند روستا و دهکده و تصویب

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نخست‌وزیر وقت به شهر قدس تبدیل شد. در اردیبهشت ۱۳۸۸ هیئت وزیران بنا به پیشنهاد وزارت کشور با ایجاد شهرستان قدس به مرکزیت شهر قدس که با ساختار تقسیماتی بخش مرکزی شامل دهستان‌های هفت جوی و دانش است، موافقت کرد. این شهرستان با مساحت ۱۱۴ کیلومتر مربع مجاور با شهرستان های کرج و شهریار در غرب تهران بزرگ قرار گرفته بطوریکه از شرق و شمال شرقی به شهر تهران، از غرب و جنوب غربی به شهرستان شهریار و از شمال و شمال غربی به شهرستان کرج در استان البرز محدود می شود. بافت جمعیتی این شهرستان از اقوام ترک، کرد، لر و گیلک ساخته شده است. بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت شهرستان قدس ۳۱۶/۶۳۶ نفر می باشد که از این مقدار ۲۰۰ هزار نفر در انتخابات اخیر شورای اسلامی واجد شرایط رأی دادن هستند. در این انتخابات که در شهریور ماه سال ۱۳۹۸ برگزار شد ۱۱۰ صندوق اخذ رأی ثابت و ۳ صندوق سیار به شهرستان قدس اختصاص یافته بود.

پیشینه تجربی

نتایج بدست آمده از تحقیق امان پور و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان "بررسی و تحلیل عملکرد شوراهای در مدیریت شهری (نمونه موردی، شهر ایذه)" نشان می دهد ۶۱/۳ درصد پاسخ گویان عملکرد شوراهای در مدیریت شهر ایذه را خیلی ضعیف و فقط کمتر از ۰/۵۳ درصد پاسخ گویان عملکرد شورا در مدیریت شهر را خیلی خوب توصیف کرده اند. ۴۸/۷ درصد شهروندان رابطه خویشاوندی را در قبول شدن کاندیدهای شوراهای خیلی زیاد و حدوداً ۱۰ درصد پاسخ گویان این رابطه را خیلی کم فرض کرده اند، همچنین در زمینه مشارکت گیری شهروندان، ۶۲/۸ درصد پاسخ گویان میزان مشارکت را خیلی کم و تنها کمتر از ۰/۶ درصد پاسخ گویان میزان مشارکت شوراهای با شهروندان را خیلی زیاد توصیف کرده اند. آزمون T تک نمونه ای و من ویتنی نیز این نتایج را تایید می کند.

نتایج پژوهش سالاری (۱۳۹۵) با عنوان "شورای اسلامی شهر و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان (نمونه مورد مطالعه شورای اسلامی شهر تهران)" نشان می دهد، شهروندان شهر تهران میزان عملکرد شورای شهر خود را نیز به دلیل نداشتن سازو کار مناسب جهت نظارت بر امور شهری و تحقق حقوق شهروندی کمتر از حد میانه می دانند نتایج آزمون رگرسیون خطی نیز نشان می دهد در هر یک از معیارهای متغییر وابسته حقوق شهروندی مؤلفه های سازنده عملکرد شورای شهر بیشترین تأثیرگذاری خود را بر معیارهای حقوق اجتماعی حقوق مدنی (منفی و معکوس) و در نهایت حقوق سیاسی تأثیر مثبتی دارد لذا فراهم آوردن ساز و کارهای مناسب جهت تحقق بهتر معیارهای مذکور در شورای اسلامی شهر، تهران کمک شایانی به ایفای نقش هر چه بهتر این نهاد در تحقق حقوق شهروندی شهروندان تهرانی خواهد کرد.

پژوهش ترجمتن و غفاری (۱۳۹۶) با عنوان "حقوق سیاسی شهروندی در دولت نهم و دهم (احمدی‌نژاد)" تلاش دارد تا با تأکید بر مدرنیته سیاسی، عملکرد و سیاستگذاری‌های دولت نهم و دهم در حوزه حقوق سیاسی شهروندی را در این دوره زمانی بررسی کند. مدرنیته سیاسی بر تفکیک و تمایز حوزه عمومی و خصوصی، دولت و جامعه و فرد و شهروند تأکید دارد. به رسمیت شناخته شدن این تمایز و تفکیکات به تحدید قدرت دولت، گسترش جامعه مدنی و آزادی‌های سیاسی، حاکمیت قانون و ... منجر می‌شود، که زمینه‌ساز توسعه حقوق سیاسی شهروندی است. این مقاله با روش تحلیلی-توصیفی صرفاً به بررسی حقوق سیاسی شهروندی که از مؤلفه‌های مدرنیته سیاسی محسوب می‌شود، می‌پردازد. از آنجا که در دولت نهم و دهم شاهد به هم ریختن تمایزات و تفکیکات مورد تأکید مدرنیته سیاسی هستیم، با نوعی اقتدارگرایی، گسترش دخالت دولت، محدود شدن و تضعیف هرچه بیشتر حقوق سیاسی شهروندی مواجهیم. سؤال این پژوهش عبارت است از اینکه سیاستگذاری‌های حقوق سیاسی شهروندی دولت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نهم و دهم در حوزه مدرنیته سیاسی چگونه قابل تبیین است؟ فرض ما این است که سیاستگذاری‌های دولت نهم و دهم در جهت تضعیف حقوق سیاسی شهروندی و گسترش جامعه توده‌وار قرار دارد.

چکیده تحقیق آقا میری و پروین (۱۴۰۰) با عنوان "تضمین حقوق شهروندی در پرتو شوراهای اسلامی با نگاهی به اسناد حقوق بشری" نشان داد که اسناد حقوق بشری را بدون شک می‌توان یکی از منابع مهم حقوق شهروندی دانست. به عبارت دیگر دولت‌ها با پیوستن به اسناد حقوق بشری تعهد می‌دهند که مقررات داخلی را با تعهدات بین‌المللی خود منطبق نمایند و بر این اساس تدوین مقررات مربوط به حق شهروندی بخشی از این فرآیند می‌باشد. شوراهای می‌توانند با فراهم آوردن بستر مشارکت شهروندان در اداره امور، نقش بسیار مثبت و مهمی در احقاق حقوق شهروندی داشته باشند. با توجه به نقش شهروندان در انتخابات شورای شهر، به نظر می‌رسد زمانی حق شهروندی در شوراهای رعایت می‌گردد که وی دارای اصل اختیاری بودن شرکت در انتخابات باشد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف و ماهیت یک تحقیق کاربردی و از نظر اجرا و روش جمع‌آوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی بود. جامعه آماری این تحقیق را ۴۵۰ نفر از نخبگان سیاسی شهرهای ملارد، شهریار و قدس تشکیل داد که ۲۰۵ نفر از طریق جدول مورگان به عنوان حجم نمونه برآورد شد و در روش نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. در ابزار گردآوری از پرسشنامه محقق ساخته با اقتباس از تشکیل و عملکرد کمیته حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر مطابق قانون‌های اساسی و استناد ماده ۸۰ اصلاحی قانون شوراهای استفاده شد به طوری که جایگاه کمیته حقوق سیاسی شهروندان با ۱۱ سوال و وظایف، مسئولیت‌های کمیته حقوق شهروندی با ۱۳ سوال در طیف پاسخگویی لیکرت (خیلی زیاد/زیاد/۴/تاحدودی/۳/کم/۲/خیلی کم/۱) در سامانه (پُرسا)، پرسشنامه آنلاین ایرانداک به نشانی <https://porsa.irandoc.ac.ir/certificate> با شناسه `f8990ab0-8204-4431-9217-53f40bf8c78a-4ff19a57` ساخته شد به طوری که پرسشنامه در شبکه‌های اجتماعی گروه‌های مختلف نخبگان شهرهای مورد مطالعه گذاشته شد و بعد از اطلاع رسانی پرسشنامه‌ها در یک دوره ۱۵ روزه تکمیل شد. در بحث اعتبار از اعتبار صوری و محتوایی و برای سنجش اعتبار و اعتماد پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده به طوری که ابتدا نمونه‌ای شامل ۳۰ پرسشنامه در بین جامعه آماری که بصورت کاملاً تصادفی انتخاب و پخش گردید (پیش‌آزمون یا پری تست) سپس به کمک نرم‌افزار (SPSS ۲۱) مقدار آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت که مقدار آلفا برای جایگاه کمیته حقوق سیاسی شهروندان ۰/۷۶ و برای وظایف، مسئولیت‌های کمیته حقوق شهروندی ۰/۷۹ بدست آمد و بیانگر این بود پرسشنامه از اعتبار لازم و کافی برخوردار است بدین معنی که پاسخ‌های داده شده تصادفی نبوده بلکه به خاطر متغیری می‌باشد که مورد آزمون قرار گرفت.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات آماری حاصل از پرسشنامه در سطح توصیفی از فراوانی، میانگین، درصد و انحراف معیار استفاده شد در سطح استنباطی بعد نرمالیده بودن متغیرها از طریق آزمون کولموگروف-ایسمیرنوف از آزمون‌های پارامتریک (با توجه به ماهیت فرضیه‌ها از آزمون T میانگین یک جامعه) از طریق نرم‌افزار تحلیل آماری SPSS ۲۱ صورت گرفت.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

یافته های جامعه شناختی

یافته های حاصل از آمار توصیفی توزیع جمعیت بر اساس شهر ها نشان می دهد شهر ملارد ۸۵ نفر با ۴۱/۵ درصد، شهر شهریار ۷۵ نفر با ۳۶/۶ درصد و شهر قدس ۴۵ نفر با ۲۲ درصد و بر حسب جنسیت ۶۵ درصد مردان و ۳۵ درصد زنان را تشکیل داد و بر حسب توزیع سن، گروه سنی ۱۹-۲۵ سال ۴/۴ درصد، گروه سنی ۲۶-۳۲ سال ۱۱/۷، گروه سنی ۳۳-۳۹ سال ۱۵/۱، گروه سنی ۴۰-۴۶ سال ۳۲/۷ درصد، گروه سنی ۴۷-۵۳ سال ۲۴/۹ درصد، گروه سنی ۶۰-۵۴ با ۱۱/۲ درصد حجم نمونه را به خود اختصاص دادند و از نظر تحصیلی ۵/۴ درصد دیپلم و پایینتر، ۱۳/۲ درصد کاردانی، ۲۸/۸ درصد کارشناسی، ۳۵/۶ درصد کارشناسی ارشد و ۱۷/۱ درصد دکتری داشتند.

یافته های توصیفی متغیر های تحقیق

جدول (۱) برخی آماره های توصیفی متغیرهای پژوهش را نشان می دهد. مقادیر میانگین به دست آمده بر روی طیف ۱ تا ۵ با حد وسط ۳ قرار گرفتند. هر چه این مقادیر به ۱ نزدیک تر باشد در مجموع، نمره پاسخگویان نسبت به آن متغیر، ضعیف پایین و هر چه به عدد ۵ نزدیک تر باشد، نمرات بالاتری در آن متغیر کسب شده است.

جدول (۱) شاخص های آماری متغیر ها

شاخص ها	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	حداکثر	حداقل
جایگاه کمیته حقوق سیاسی شهروندان	۲۰۵	۲/۴۳	۱/۲۱۷	۵	۱
وظایف، مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی	۲۰۵	۲/۳۸	۱/۱۲۹	۵	۱

مطابق جدول (۱) به طور کلی نتایج این بخش نشان داد که میزان جایگاه کمیته حقوق سیاسی شهروندان و وظایف، مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی کمتر از حد متوسط میانگین است که نشان داد در نظر پاسخگویان جایگاه کمیته حقوق سیاسی شهروندان و وظایف، مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی در بین شوراهای شهرهای ملارد، شهریار و قدس در سطح پایینی هست که توزیع جواب ها در جدول (۲) گذاشته شد.

جدول (۲) توزیع آماری متغیر ها

جایگاه حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس (۱-۲)											
خیلی کم		کم		تاحدودی		زیاد		خیلی زیاد		جمع	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۲۵/۹	۵۳	۳۱/۲	۶۴	۲۵/۹	۵۳	۷/۸	۱۶	۹/۳	۱۹	۱۰۰	۲۰۵
وظایف و مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی در چارچوب وظایف و مسئولیت های قانونی شورای اسلامی شهر (۲-۲)											
خیلی کم		کم		تاحدودی		زیاد		خیلی زیاد		جمع	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۲۴/۹	۵۱	۳۳/۷	۶۹	۲۶/۳	۵۴	۹/۳	۱۹	۵/۹	۱۲	۱۰۰	۲۰۵

با توجه به جدول (۲) :

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

(۱-۲) در توزیع فراوانی جایگاه کمیته حقوق سیاسی سیاسی شهروندان در شورای شهرهای ملارد، شهریار و قدس از دید پاسخگویان ۹/۳ درصد خیلی زیاد، ۷/۸ درصد زیاد، ۲۵/۹ درصد تا حدودی، ۳۱/۲ درصد کم و ۲۵/۹ درصد خیلی کم اختصاص داده شد.

(۲-۲) در توزیع فراوانی وظایف و مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی در چارچوب وظایف و مسئولیت های قانونی شورای اسلامی شهرهای ملارد، شهریار و قدس از دید پاسخگویان ۵/۹ درصد خیلی زیاد، ۹/۳ درصد زیاد، ۲۶/۳ درصد تا حدودی، ۳۳/۷ درصد کم و ۲۴/۹ درصد خیلی کم اختصاص داده شد.

یافته های استنباطی

فرضیه اول) حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس از جایگاه پایینی برخوردار است.

جدول (۳): جایگاه حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس

متغیر	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین	t	دامنه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	اختلاف فاصله اطمینان در ۹۵ درصد
جایگاه حقوق سیاسی شهروندان	۲۰۵	۲/۴۳	۱/۲۱۷	۰/۰۸۵	-۶/۶۵۵	۲۰۴	۰/۰۰۰	-۰/۵۶۶	حد بالا
									حد پایین
									-۰/۴۰

با توجه به جدول (۳) مشاهده می شود در آزمون میانگین یک جامعه جایگاه حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس $T = -6/655$ خارج از بازه $(-2, 2)$ و در سطح معنی داری به دست آمده از آزمون $(\alpha = 0/000)$ از سطح معنی داری مورد نظر $(\alpha = 0/05)$ کوچکتر بود نشان داد که میزان حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس از جایگاه پایینی برخوردار بود از طرفی هر گاه حد بالا $-0/73$ و حد پایین $-0/40$ هر دو منفی باشند میانگین بدست آمده از آزمون از مقدار آزمون کوچکتر است و فرضیه اول تأیید شد.

فرضیه دوم) شوراها شهرهای ملارد، شهریار و قدس وظایف و مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی (در چارچوب وظایف و مسئولیت های قانونی شورای اسلامی شهر را) در حد پایینی رعایت می کنند.

جدول (۴): جایگاه حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس

متغیر	نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین	t	دامنه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	اختلاف فاصله اطمینان در ۹۵ درصد
وظایف و مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی	۲۰۵	۲/۳۸	۱/۱۲۹	۰/۰۷۹	-۷/۹۱۸	۲۰۴	۰/۰۰۰	-۰/۶۲۴	حد بالا
									حد پایین
									-۰/۴۷

با توجه به جدول (۳) مشاهده می شود در آزمون میانگین یک جامعه جایگاه حقوق سیاسی شهروندان در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس $T = -7/918$ خارج از بازه $(-2, 2)$ و در سطح معنی داری به دست آمده از آزمون $(\alpha = 0/000)$ از سطح معنی داری مورد نظر $(\alpha = 0/05)$ کوچکتر بود نشان داد که میزان وظایف و مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی (در

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

چارچوب وظایف و مسئولیت های قانونی شورای اسلامی شهر) در حد پایینی رعایت می شود را از طرفی هر گاه حد بالا ۰/۷۸- و حد پایین ۰/۴۷- هر دو منفی باشند میانگین بدست آمده از آزمون از مقدار آزمون کوچکتر است و فرضیه دوم تأیید شد.

بحث و نتیجه گیری

شوراها به عنوان نهادهای مردمی کانون های مؤثری برای آموزش وظایف شهروندی هستند و به عنوان حلقه واسط میان مردم و مدیران اجرایی و شهری نقش مؤثری در پیگیری مطالبات مردم دارند لذا آنچه به عنوان ماده ۷۱ قانون شوراهای اسلامی کشور وظیفه شورای اسلامی شهر شمرده می شود در حقیقت به نوعی ناظر بر وظایف و تعهدات مدیریت شهری در تحقق حقوق شهروندی می باشد شهروندان به طور پیوسته عملکرد شورای شهر را در شهرداری ها ارزیابی می کنند در صورتی که شوراهای شهر و شهرداری ها کلیه حقوق شهروندی را رعایت نمایند و ارزیابی شهروندان مثبت باشد اعتبار مدیریت شهری افزایش می یابد و در صورت عدم رعایت حقوق و وظایف شهروندی و عدم توجه به مفهوم شهروندی شهروندان انتظاراتی خارج از حیطه ی وظایف شورای شهر و به تبع آن شهرداری ها خواهند داشت و یا اینکه شاهد از میان رفتن حقوق مسلم شهروندان و یا بروز نارضایتی های اجتماعی به انحاء مختلف خواهیم بود.

نتایج حاصله از تحقیق نشان داد که جایگاه حقوق سیاسی شهروندان و وظایف و مسئولیت های کمیته حقوق شهروندی (در چارچوب وظایف و مسئولیت های قانونی شورای اسلامی شهر) در شورای شهر شهرهای ملارد، شهریار و قدس در حد پایینی بود که این نتیجه تحقیق همراستا با نتایج پژوهش سالاری (۱۳۹۵) با عنوان "شورای اسلامی شهر و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان (نمونه مورد مطالعه شورای اسلامی شهر تهران)" نشان داده بود، شهروندان شهر تهران میزان عملکرد شورای شهر خود را نیز به دلیل نداشتن سازو کار مناسب جهت نظارت بر امور شهری و تحقق حقوق شهروندی کمتر از حد میانه دانسته بود همچنین همسو با نتایج تحقیق نتایج بدست آمده از تحقیق امان پور و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان "بررسی و تحلیل عملکرد شوراها در مدیریت شهری (نمونه موردی، شهر ایذه)" نشان داده بودند که ۶۱/۳ درصد پاسخ گوینان عملکرد شوراها در مدیریت شهر ایذه را خیلی ضعیف و فقط کمتر از ۰/۵۳ درصد پاسخ گوینان عملکرد شورا در مدیریت شهر را خیلی خوب توصیف کرده اند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مطابق این نتیجه می توان پیشنهاداتی به صورت زیر بیان کرد:

مطابق قانون اساسی در حقوق سیاسی:

➤ حق آزادی اندیشه و بیان

ماده ۲۸ اصول هشتم و قانون اساسی، ماده ۸ قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر - مصوب ۱۳۹۳ - ماده ۳ قانون مطبوعات - مصوب ۱۳۶۴ - و اصلاحات بعدی آن، بند ۴ سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در حوزه مطبوعات - مصوب ۱۳۸۰ - شورای عالی انقلاب فرهنگی. شهروندان از حق نقد، ابراز نارضایتی، دعوت به خیر، نصیحت در مورد عملکرد حکومت و نهادهای عمومی برخوردارند. دولت موظف به ترویج و گسترش فرهنگ انتقادپذیری، تحمل و مداراست.

➤ حق دسترسی به اطلاعات

ماده ۳۰ بند ۲ اصل سوم قانون اساسی، مواد ۲ و ۱۰ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، مصوب ۱۳۸۸ - بند (الف) ماده ۳ قانون ارتقا سلامت نظام اداری و مقابله با فساد - مصوب ۱۳۹۰، قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار - مصوب ۱۳۹۰ و ماده ۱۰ قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون مبارزه با فساد - مصوب ۱۳۸۷.

حق شهروندان است که به اطلاعات عمومی موجود در مؤسسات عمومی و مؤسسات خصوصی ارائه‌دهنده خدمات عمومی دسترسی داشته باشند. همه دستگاه‌ها و نهادها موظف به انتشار مستمر اطلاعات غیر طبقه‌بندی شده و مورد نیاز جامعه می‌باشند. ماده ۳۱ اصل ۲۲ قانون اساسی، ماده ۱۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات - مصوب ۱۳۸۸.

حق شهروندان است که به اطلاعات شخصی خود که توسط اشخاص و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات عمومی جمع‌آوری و نگهداری می‌شود دسترسی داشته باشند و در صورت مشاهده اشتباه، خواستار اصلاح این اطلاعات گردند. اطلاعات خصوصی مربوط به افراد را نمی‌توان در اختیار دیگران قرار داد، مگر به موجب قانون یا با رضایت خود افراد.

➤ حق دسترسی به فضای مجازی

ماده ۳۴ بند (ب) اصل دوم قانون اساسی، قانون تجارت الکترونیک - مصوب ۱۳۸۲، ماده ۳۸ قانون مدیریت خدمات کشوری - مصوب ۱۳۸۶، قانون جرائم رایانه‌ای - مصوب ۱۳۸۸ و بند ۱۵ سیاست‌های کلی نظام اداری - مصوب ۱۳۸۹ - حق شهروندان است که از مزایای دولت الکترونیک و تجارت الکترونیک، فرصت‌های آموزشی و توانمندسازی کاربران به صورت غیر تبعیض‌آمیز برخوردار شوند.

➤ حق تشکل، تجمع و راهپیمایی

ماده ۴۴ اصول بیست و ششم و هفتم قانون اساسی، قانون نظام صنفی کشور - مصوب ۱۳۸۲ با اصلاحات بعدی، آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد - مصوب ۱۳۹۵.

حق شهروندان است که در قالب اتحادیه‌ها، انجمن‌ها و نظام‌های صنفی در سیاست‌گذاری‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و اجرای قانون مشارکت مؤثر داشته باشند.

ماده ۴۵ اصول بیست و ششم و هفتم قانون اساسی، قانون نظام صنفی کشور - مصوب ۱۳۸۲ با اصلاحات بعدی، آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد - مصوب ۱۳۹۵، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات - مصوب ۱۳۸۸، ماده ۶۶ قانون آیین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

دادرسی کیفری - مصوب ۱۳۹۲ فعالیت‌های مدنی در حوزه‌های حقوق شهروندی حق هر شهروند است و سازمان‌های مردم‌نهاد باید حق دسترسی به اطلاعات و دادگاه صالح را برای دادخواهی در مورد نقض حقوق شهروندی داشته باشند.
به استناد ماده ۸۰ اصلاحی قانون شوراها و طی ماده واحده وظایف و مسئولیت‌های کمیته حقوق شهروندی در چارچوب وظایف و مسئولیت‌های قانونی شورای اسلامی شهر به شرح ذیل تعیین می‌گردد:

۱. فراهم نمودن بستر لازم به منظور تعامل شورا با کلیه دستگاه‌ها و نهادهای ذیربط در راستای حفظ و رعایت حقوق شهروندی

۲. برنامه ریزی در راستای ترویج و توسعه رعایت حقوق شهروندی نسبت به کلیه اشخاص موضوع خدمات شهرداری و نیز کارکنان مجموعه شهرداری

۳. پیگیری لحاظ حقوق شهروندی در کلیه حوزه‌های فعالیت شهرداری اعم از عمرانی، حقوقی، فرهنگی گردشگری محیط، زیست سلامت و ارتقای سلامت

۴. بررسی و تصویب پیشنهادهای و برنامه‌های مرتبط با توسعه حقوق شهروندی در چارچوب وظایف و مسئولیت‌های شهرداری به منظور ارتقاء جایگاه شهرها در این حوزه در سطوح ملی و بین‌المللی و دست‌یابی به جایگاه برتر در سطح کشور.

۵. ارائه طرح‌های قانونی با موضوع شناسایی و پیگیری حقوق شهروندی از طریق تشکیل کمیته‌های استاندارد سازی ارائه خدمات به شهروندان و کمیته معاضدتی در مناطق شهرداری به منظور ارائه خدمات مشاوره‌ای و دفاع از حقوق شهروندی در راستای کاهش تعارض بین منافع شهروندان و شهرداری با لحاظ ضوابط و مقررات قانونی و ساختار تشکیلات اداری شهرداری

۶. تعریف، تصویب و اختصاص ردیف بودجه‌ای در جهت تحقق وظایف کمیته و ارائه به شورای اسلامی شهر جهت تصویب نهایی

۷. پیشنهاد برگزاری همایش‌ها، توسعه آموزش حقوق شهروندی، تهیه و چاپ نشریه به منظور آگاه‌سازی شهروندان از حقوق شهروندی به شورای اسلامی شهر و شهرداری.

۸. فراهم نمودن زمینه دسترسی شهروندان به اطلاعات کامل اقتصادی از جمله مزایده‌ها و مناقصه‌ها.

۹. پیگیری اجرای موارد مصوب حقوق شهروندی مذکور در قانون اساسی قوانین و مقررات لازم‌الاجراء، منشور حقوق شهروندی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی به ویژه مواد ۹-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۸-۳۰-۳۱-۳۴-۳۶-۳۸-۴۱-۴۴-۴۵-۴۸-۶۸-۷۰-۱۱۴-۱۱۲-۸۳-۸۲-۷۹-۷۷-منشور حقوق شهروندی.

➤ حق کرامت و برابری انسانی

ماده ۹ اصول سوم بیست و دوم و بیست و سوم قانون اساسی حیثیت و اعتبار شهروندان مصون از تعرض است هیچ شخص مقام با رسانه‌ای به ویژه آنهایی که از بودجه و امکانات عمومی استفاده می‌کنند نباید با رفتار با بیان اهانت آمیز نظیر هجو و افتراء حتی از طریق نقل قول به اعتبار و حیثیت دیگران لطمه وارد کند.

➤ حق اداره شایسته و حسن تدبیر

ماده ۱۹ بندهای ۶، ۸، ۹ و ۱۰ اصل سوم و اصول نوزدهم و بیستم قانون اساسی سیاست‌های کلی نظام اداری - مصوب ۱۳۸۹- قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد - مصوب ۱۳۹۰ قانون مدیریت خدمات کشوری - مصوب ۱۳۸۶.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شهروندان از حق اداره شایسته امور کشور بر پایه ی قانون مداری کارآمدی پاسخگویی شفافیت، عدالت و انصاف برخوردارند. رعایت این حق توسط همه مسئولین و کارکنان الزامی است.

ماده ۲۰ بندهای ۶، ۹ و ۱۰ اصل سوم قانون اساسی ماده ۲۸ قانون مدیریت خدمات کشوری - مصوب ۱۳۸۶
- حق شهروندان است که امور اداری آنها با رعایت، قانون بیطرفانه و به دور از هرگونه منفعت جویی یا غرض ورزی شخصی رابطه خویشاوندی گرایش های سیاسی و پیش داوری در زمان معین و متناسب رسیدگی و انجام شود.

ماده ۲۱ اصول سی و چهارم یکصد و هفتادم یکصد و هفتاد و سوم و یکصد و هفتاد و چهارم قانون اساسی قانون تشکیل سازمان بازرسی کشور - مصوب ۱۳۶۰ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۲
حق شهروندان است که چنانچه تصمیمات نهادهای اداری و یا کارکنان را خلاف قوانین و مقررات بدانند. از طریق مراجعه به مراجع اداری و قضائی، صالح تقاضای احقاق حق کنند.

ماده ۲۲ اصل سوم قانون اساسی - قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸، قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار - مصوب ۱۳۹۰ و بند ۱۸ سیاست های کلی نظام اداری - مصوب ۱۳۸۹
حق شهروندان است که از تصمیمات و اقدامات اداری که به نوعی حقوق و منافع مشروع آنها را تحت تأثیر قرار میدهند، آگاه شوند.

ماده ۲۳ قانون مدیریت خدمات کشوری - مصوب ۱۳۸۶ قانون رسیدگی به تخلفات اداری - مصوب ۱۳۷۲ - قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات - مصوب ۱۳۸۸ و بند ۲۰ سیاست های کلی نظام اداری - مصوب ۱۳۸۹ مقامات و مأموران اداری باید در روابط خود با شهروندان پاسخگو و قابل دسترس باشند و چنانچه درخواستی را رد کنند باید حسب تقاضا به صورت مکتوب پاسخ داده و حداکثر راهنمایی را در چارچوب صلاحیت های خود ارائه نمایند.

ماده ۲۴ بند ۹ اصل سوم قانون اساسی مواد ۲۵ الی ۲۸ و ۴۱ و ۵۳ و ۱۱۴ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶ و مواد مختلف سیاست های کلی نظام اداری - مصوب ۱۳۸۹.

حق شهروندان است که از دولتی برخوردار باشند که متعهد به رعایت اخلاق حسنه راست گویی درستکاری امانت داری، مشورت حفظ بیت المال رعایت حق الناس توجه به وجدان و افکار عمومی اعتدال و تدبیر و پرهیز از تندروی، شتاب زدگی، خودسری، فریبکاری مخفی کاری و دستکاری در اطلاعات و پذیرفتن مسئولیت تصمیمات و اقدامات، خود عذرخواهی از مردم در قبال، خطاها استقبال از نظرات مخالفین و منتقدین و نصب و عزل بر مبنای شایستگی و توانایی افراد باشد.

➤ حق آزادی اندیشه و بیان

ماده ۲۸ اصول هشتم و قانون اساسی ماده ۸ قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر - مصوب ۱۳۹۳ - ماده ۳ قانون مطبوعات - مصوب ۱۳۶۴ - و اصلاحات بعدی، آن بند ۴ سیاست های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در حوزه مطبوعات - مصوب ۱۳۸۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی شهروندان از حق نقد ابراز نارضایتی دعوت به خیر نصیحت در مورد عملکرد حکومت و نهادهای عمومی برخوردارند. دولت موظف به ترویج و گسترش فرهنگ، انتقاد پذیری، تحمل و در گرایش های سیاسی و یا اجتماعی این حق را از شهروندان سلب کند.

ماده ۷۹ اصل بیست و هشتم قانون اساسی مواد ۴۱، ۴۴ و ۵۴ قانون مدیریت خدمات کشوری - مصوب ۱۳۸۶ - بندهای ۲ و ۶ سیاست تهای کلی نظام - اداری مصوب - ۱۳۸۹ ماده ۷ قانون جامع حمایت از حقوق معلولان - مصوب ۱۳۸۹. حق شهروندان است که از آموزش های لازم درباره مشاغل بهره مند شوند.

ماده ۸۲ بندهای ۹ و ۱۰ اصل سوم قانون اساسی مواد ۴۱ و ۵۳ قانون مدیریت خدمات کشوری - مصوب ۱۳۸۶ - بندهای ۲، ۴ و ۶ سیاستهای کلی نظام اداری مصوب ۱۳۸۹ به کارگیری ارتقا و اعطای امتیازات به کارکنان باید مبتنی بر تخصص شایستگی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

و توانمندیهای متناسب با شغل باشد و رویکردهای سلیقه ای جناحی و تبعیض آمیز و استفاده از روشهای ناقص حریم خصوصی در فرایند گزینش ممنوع است.

ماده ۸۳ بند ۱۴ اصل سوم و اصول، بیستم بیست و یکم و بیست و هشتم قانون اساسی سیاست های اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی بندهای ۱۰۱ و ۱۰۲ منشور حقوق و مسئولیت های زنان در جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۸۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی حق زنان است که از فرصت های شغلی مناسب و حقوق و مزایای برابر با مردان در قبال کار برابر برخوردار شوند.

➤ حق محیط زیست سالم و توسعه پایدار

ماده ۱۱۲ اصل پنجاهم قانون اساسی سیاست های کلی محیط زیست - مصوب ۱۳۹۴ - قانون بهسازی و حفاظت از محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا - مصوب ۱۳۷۴ ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی - مصوب ۱۳۹۲. حفاظت از محیط زیست که نسل امروز و نسل های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه ای همگانی است از این رو فعالیت های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن همراه باشد ممنوع است، حفاظت بهسازی و زیباسازی محیط زیست و گسترش فرهنگ حمایت از محیط زیست حق شهروندان است و دولت این حق را در برنامه ها، تصمیمات و اقدام های توسعه ای، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دفاعی و امنیتی مدنظر قرار می دهد و با آلودگی و تخریب محیط زیست مقابله می کند.

ماده ۱۱۴ اصول بیست و ششم و سی و چهارم قانون اساسی بند ۴ جزء (ز) سیاست های کلی آمایش سرزمین - مصوب ۱۳۹۰ هرگونه اقدام به منظور توسعه زیربنایی و صنعتی مانند احداث سدها و راه ها و صنایع استخراجی پتروشیمی یا هسته ای و مانند آن باید پس از ارزیابی تأثیرات زیست محیطی انجام شود. اجرای طرح های توسعه ای منوط به رعایت دقیق ملاحظات زیست محیطی خواهد بود.

منابع

احمدزاده سید مصطفی؛ (۱۳۸۴). حقوق شهروندی، مجله ی اندیشه، ۱۱(۶).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- اخباری، هانیه؛ نعیمی، سیدپوریا؛ اسدی ساخمرسی، عبدالرضا. (۱۳۹۳). جایگاه حقوق شهروندی از منظر مدیریت شهری در ایران، هفتمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران جغرافیای سیاسی. تهران دانشگاه خوارزمی.
- اسدیان مرتضی؛ واعظ طبسی، علی یاری قلی، وحید. (۱۳۹۲). ارزیابی و تحلیل میزان تحقق پذیری اهداف توسعه شهری توسط شورای مطالعه موردی شهر زاهدان، پنجمین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری مشهد.
- امامی، محمد؛ استوار سنگری، کوروش. (۱۳۹۱). حقوق اداری، انتشارات میزان.
- امان پور، سعید؛ حسینی شه پریان، نبی اله؛ آتش افروز، نسیرین؛ فرهمند، قاسم. (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل عملکرد شوراهای در مدیریت شهری نمونه موردی شهر (ایذه) نشریه پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۶(۲۲): ۹۵ - ۱۱۰.
- ایرانمنش، محسن؛ عمرانی، شهربانو. (۱۳۹۵). جنبه های مدنی حقوق شهروندی در تشکیلات و وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی و ضمانت اجراهای مدنی آن. کنفرانس بین المللی حقدوق و توسعه پایدار جامعه مدنی.
- ایرانی حسین (۱۳۷۶) حکایت شوراهای مجله ایران فردا، ۴۹.
- برک پور، ناصر. (۱۳۸۱). نظریه های مدیریت و حکمرایی شهری، گزارش نهایی طرح پژوهشی دانشگاه هنر تهران.
- بشیریه حسین (۱۳۸۱) جامعه شناسی سیاسی، چاپ دهم، نشر نی. تهران.
- بهشتی، محمدباقر. (۱۳۸۰). آسیب شناسی شوراهای، شهر مجله شهرداری ها، ۲۹.
- بیرانوند رضا، آبیید، محمد؛ کشفی سعید. (۱۳۹۰). نقش و تکالیف پلیس راهنمایی و رانندگی در رعایت حقوق شهروندی رانندگان، فصلنامه ی مطالعات مدیریت ترافیک، ۲۱: ۳۴-۵۲.
- بهرامی، ولی؛ نیازی، محسن؛ سهراب زاده، مهران. (۱۳۹۸). بررسی میزان آگاهی از حقوق شهروندی و عوامل مرتبط با آن (مورد مطالعه: شهروندان استان لرستان)، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۳۸: ۶۳-۷۴.
- ترجمان، فریبا؛ غفاری، مسعود. (۱۳۹۶). حقوق سیاسی شهروندی در دولت نهم و دهم (احمدی نژاد)، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۵۰(۲): ۶۶۸-۶۵۱.
- پاپلی یزدی، محمد حسین، (۱۳۸۲). نظریه های شهر و پیرامون، انتشارات سمت، تهران.
- پیرموزن، کمال الدین. (۱۳۸۲). جایگاه مبهم شوراهای در مدیریت شهری ماهنامه شهرداریها، ۳۸.
- چوپانی یزدلی، محمدرضا. (۱۳۸۲). جایگاه حقوقی - سیاسی شوراهای در جمهوری اسلامی ایران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- خادم الحسینی، احمد؛ بقاء، میترا. (۱۳۹۴). نقش شورای شهر و شهرداری در توسعه گردشگری شهری نمونه موردی: شهر شیراز، دومین همایش ملی گردشگری سرمایه ملی و چشم انداز.
- ربانی، محمدجواد. (۱۳۹۹). بررسی روابط شورای شهر و شهرداری. مجله مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، ۶(۲): ۲۱۷ - ۲۰۶.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- رجبی، هادی. (۱۳۹۲). تأثیر شورای اسلامی شهر تهران بر نگرش شهروندان تهرانی نسبت به مشارکت سیاسی، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری؛ ۴(۱۳): ۹۷-۱۱۲.
- رستمی، ولی و حسینی پوراردکانی، سدید مجتیدی. (۱۳۹۲). جایگاه شوراهای اسلامی کشور در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه دانش حقوق عمومی، ۲ (۵): ۴۱-۶۰.
- سالاری، محمد. (۱۳۹۵). شورای اسلامی شهر و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان (نمونه مورد مطالعه شورای اسلامی شهر تهران)، فصلنامه علمی- پژوهشی جغرافیا برنامه ریزی منطقه ای، ۷(۲): ۳۰۵-۲۸۷.
- سعیدنیا احمد. (۱۳۸۲). مدیریت شهری، جلد ۱۱، تهران سازمان شهرداری های کشور.
- شیعه، اسماعیل. (۱۳۸۳). با شهر و منطقه در ایران، چاپ سوم، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران.
- شاکری، حمید؛ فدایی، علی اصغر. (۱۳۹۳). تأملی بر شورای شهر شهرداری و مراجع حل اختلاف شهری در نظام حقوقی ایران، کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار.
- شیخانی، ملیحه (۱۳۸۲). وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران رساله دکتری جامعه شناسی تهران دانشگاه علامه طباطبایی ۴۷ - ۷۰.
- عمید، حسن (۱۳۸۳) فرهنگ فارسی عمید انتشارات امیر کبیر چاپ بیست و نهم.
- علیدوستی، ناصر. (۱۳۸۸). پلیس و آموزش حقوق شهروندی، فصلنامه ی مطالعات راهبردی، ۴۴.
- علیخانی، علی اکبر. (۱۳۸۴). پاسخگویی در نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق (ع)، ۲۶.
- فالكس، کيث. (۱۳۸۱) شهروندی ترجمه محمدتقی دلفروز، انتشارات کویر، تهران.
- قلی پور مستوره؛ خیرا برالدین صدف حبیبی بهناز، علایی، پوریا. (۱۳۹۴). ارائه الگویی برای بهبود عملکرد شورای اجتماعی محلات شهر مشهد، همایش ملی معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی، دانشگاه پیام نور استان گیلان رشت.
- کریمیان پور، فاطمه. (۱۳۸۹). بررسی جایگاه مشارکت شهروندی در مدیریت شهر مشهد. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- گلدوزیان، ایرج. (۱۳۸۵). حقوق جزای اختصاصی جرائم علیه تمامیت جسمانی و تهران دانشگاه تهران.
- لطیفی، غلامرضا. (۱۳۸۷). مدیریت شهری انتشارات سازمان شهرداری های کشور تهران.
- لطیفی حیدر و دیگران (۱۳۸۸) مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقا حقوق شهروندان فصلنامه جغرافیای انسانی، ۲(۱).
- محسنی، رضاعلی. (۱۳۸۹). ابعاد و تحلیل حقوق شهروندی؛ راه کارهایی برای تربیت و آموزش حقوق شهروندی، فصلنامه مطالعات سیاسی، ۳(۱۰): ۱۴۴-۱۱۷.
- مظهری، محمد. (۱۳۹۵). تاملی بر فرایند انتخابات شوراهای شهر و روستا در ایران و فرانسه. مطالعات حقوق تطبیقی، ۷(۲): ۷۲۵-۷۵۲.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نوروزی، فیض الله؛ گل پرور؛ منا. (۱۳۸۹). بررسی میزان احساس برخورداری زنان از حقوق شهروندی و عوامل مؤثر بر آن فصلنامه راهبرد، ۲۰(۵۹)، ۱۶۷-۱۹۰.

نوروزی مشیت اله. (۱۳۹۵). تشکیل دولت محلی گامی به سوی تحقق حقوق شهروندی نهاد توسعه تهران، ویژه نامه ۵: ۱۶۷-۱۹۰.

Cheema, G. Shabbir, Ward, Sandra E. (1993). Urban management: policies and innovations in developing countries, United Nations University, Program on Population (East-West Center).

Marshal, G.; (1998). Dictionary of Social Development, Westport, Greenwood Press.